

- i. 4654 - 56 / 1936-37 - 1936. x. 13. - II. t. államhnd. - ism.
4923 - 325 / " " - 1937. vi. 9. - " - ism. - közzagd. pót;
5063 - 29 / 1937-38 - " ix. 29. - közzagd. pót - rólts;
x. 5406 - 372 / " " - 1938. vi. 23. - I. t. államhnd. - rólts.

Debrecen, Rajdu me. 1912. iv. 20. ref.

Avatani átirat: 1341 / 1937-38.

Rep: 1938. vi. 23

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVAN TUDOMÁNYEGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARA.

1235 1937/1938 száma.

Érke: 19... évi... JUN. - 8. hó... n.

Előirat:

dr. melléklet. Utóirat:

Próbára kiadatik:

Dr. Nyórády Ferenc

" Szádeczky-Kardoss István
professzor munkái.

Debrecen 1938. június 9-én.

Ugyan gyenge, még
elfogadom!

Debrecen, 1938. jun. 18.

D. Székely

e. i. dékán.

A forrásmunkék idézése helytelen.
Tekintettel arra, hogy a fentebbi kiadvány-
sorként mégis behatóbban foglalkozott, a tárgyalást
méltyinólia a fentebbi eljegyzés minőségével
elfogadom.

-Hudenykard

A P É N Z É S V A L U T A

T A N A .

Közgazdaság Tudományi doktori ér-
tekezés.

Irta és beadja:

Weszpremy Géza
jogszigorló.

Minden pénz tulajdonképen hitelpénz, mert egy tárgynak pénzként való használata a hitelen nyugszik. /Adolf Wagner./ Vagyis minden pénz alapja az a bizalom, hogy a pénz akár a jelenben, akár a jövőben javakra ismét átváltható. Amikor pénzért eladom a jószágomat, végeredményben hitelezek a pénz ellenében jószágot, épen úgy, mint mikor egy váltó, vagy csekk ellenében történik az eladás. Épen ezért a gazdaságtantudomány nemcsak a készpénzt tekinti pénznek, hanem a bankok által teremtett bankpénzt is /csekkpénz, girálpénz, vagy talán helyesebben hitelpénz szűkebb értelemben!/ mely legalább is a termelés világában, a készpénzt mennyiségben és jelentőségben jóval meg is haladja. Sőt találunk egy országot, ahol a készpénz nélküli fizetési forgalom csekk alakjában már a fogyasztás szférájába is benyomult: ez pedig Anglia.-

A pénz valójában csak közvetítő, csak csereeszköz, tehát belső használati értéke nem bír jelentőséggel, mert a pénz csereértéke nem függ a pénzül használt anyag használati értékétől, mint azt a pénz áruelmélete gondolta. Éppen ezért nem is tartjuk tökéletesnek, ha a pénz értékéről beszélünk, mert ez mindig egy szubjektív ítélkezés gondolatát kelti fel bennünk, aminek a pénz esetében való jogosultságát a határhaszoniskola minden fáradozása ellenére sem tudta bebizonyítani. Sokkal helyesebb tehát a pénz vásárlóerejéről beszélni, melynek mértéke az általános árszínvonal. ^{1.} A pénz vásárlóereje az általá-

^{1.}Ujabban Neubauer Gyula vitatja annak helytelen-ségét, ha a pénz értékét az árszínvonal nagyságával mérjük, mert szerinte úgy járunk, mint mikor a métermércének különböző hosszértéket tulajdonítunk aszerint, hogy kisebb, vagy nagyobb hosszúságot mérünk vele. Ez az ellenvetés nem állhat fenn, ha nem a pénz értékéről, hanem vásárlóerejéről beszélünk. Különb. is az egész hasonlat sántít. L. Neubauer Gy.: Hitelpolitika és aranyvaluta. Külön lenyomat a Közg. Szemle 1936. 11-12. számából. Budapest, 1936. 3. lap.

nos árszinvonalban, mint tükörképben verődik vissza. 2.

A pénz vásárlóereje pedig attól a relatiótól függ, mely a mindenkori piacra kerülő pénzmennyiség és a mindenkori piacon található áru mennyiség között fennáll. Tehát sohasem maga az abszolút pénzmennyiség -mint azt a naiv "quantitativ-elmélet" gondolta- irányadó a pénz vásárlóerejére, hanem az időnként vásárlóerő formájában fellépő pénzmennyiség, vagy ha vizsgálódásunkat egy időtartamra, egy gazdasági periódusra vonatkoztatjuk, úgy a fizetési aktusok száma is figyelembe veendő, melynél a pénz ezen időn belül újra és újra forgalomba lép, szerepet játszik.- Ezt akarja Fisher kifejezni egy egyenletben a következőképen: ^{1.}

$$Kp \times Fs_1 - Hp \times Fs_2 = A \times Vm.$$

vagy ha az árszinvonalat, mint a pénz vásárlóe-

1. Navratil A.: Közgazdaságtan. Bp. 1936.459. 1.

2. Kaufkraft des Geldes. Berlin 1916. 44. lap. 12

rejét akarjuk meghatározni, úgy a következőképen formulázhatjuk a tételt:

$$A = \frac{Kp \times Fs_1 - Hp \times Fs_2}{Vm.}$$

amivel a Kp a készpénzt jelenti, Fs_1 ennek forgási sebességét, vagyis forgalomban szereplésének gyakoriságát, Hp a hitelpénzt, Fs_2 annak forgási sebességét, $Vm.$ a forgalmi volument, vagyis a cserében szereplő áruk mennyiségét, hol a pénz csereeszközként szerepel.-

A tétel igazságához kétség nem fér, azonban ha jól megnézzük, mégis azt kell megállapítanunk, hogy az sokat nem mond, mert a fentiek oly természetes megállapítások, hogy szinte az egész tautológiának tűnik fel. További matematikai műveleteket a fenti egyenlettel egyáltalában nem végezhetünk, épen ezért nem is igazi matematikai egyenlet az. Ugyanis a közgazdasági jelenségek sokkal komplexebbek. Az egyes gazdasági tényezők között mindig kölcsönhatás van, tehát nem mondhatom, hogy a forgalmi volumen növekedése a

többi tényezők változatlansága esetén ilyen és ilyen hatást vált ki, mert azzal együtt a többi tényezők is, így különösen a pénz forgási sebessége, szükségképen változni fognak.

De azonkívül a pénzmennyiség pillanatról-pillanatra változik, az árszinvonal mégis változatlan maradhat, mert az áralakulásra irányadó kereslet és kínálat nem a pillanatnyi instinkciók alapján, hanem mindig a gazdálkodó alanyok egy időtartamra vonatkozó gazdasági terve alapján mérlegelve lép fel a piacon. Legfőbb hibája pedig ez elméletnek az, hogy a pénzmennyiség nem a maga objektív személytelen elvonatkoztatott számszerű tömegében irányadó a pénzértékre nézve, hanem az árakat alakító kereslőkkel és kínálókkal összefüggésben. ^{1.} Hasonló alapon hangsúlyozza Navratil Ákos az ember oldaláról ható tényezők

^{1.} O.v.Zwiedineck-Südenhorst: Allgemeine Volkswirtschaftslehre. Berlin. 1932. 193. lap.

fontosságát a pénzérték alakulására vonatkozólag. ^{1.}

Jelen feladatunk keretén belül azonban számunkra feltétlenül elegendő az, ha megállapítjuk, hogy a pénz vásárlóereje csakis a pénz gazdasági életben betöltött funkciójából vezethető le, mert hisz a pénz maga is elsősorban gazdasági jelenség. Téved tehát az állami pénzelmélet, ^{2.} amikor a pénz jogi oldalát egyoldalulag kidomborítja, de gazdasági funkcióját elhanyagolja. Mint a metallista és áruelemélet reakciója feltétlenül jogosult volt, de maga az ellenkező túlzásba esik, amikor a pénzt tisztán jogi kategóriának tekintti, melynek értékére az állami akarat az irányadó. Elfelelji ezen elmélet, hogy maga az állam sem mindenható és a gazdasági törvényeknek

1. Id. mű. 464. lap.

2. Ezt a tant G. F. Knapp fekteti mélyen járó alapokra Staatliche Theorie des Geldes /Leipzig, 1905./ című művében.

ő is alá van vetve, mert azokat büntetlenül meg nem sértheti. Kétségtelen azonban, hogy befolyást gyakorolhat az állam a gazdasági életre és bizonyos gazdasági tényezők megváltoztatásával a pénz értékét is befolyásolhatja. Sőt a gazdasági élet biztonsága és folytonossága érdekében szükség is van az állami beavatkozásra, melyet még a legszélsőségesebb liberalisták sem vontak kétségbe. Ugyanis a pénz, mint fentebb említettük egy csereeszköz, egy "hitelpénz", de ki biztosít engem arról, hogy a pénzre átváltott "hitelezett" árujóságaim értékét akár a jelenben, de még inkább a jövőben más árujóságokban megkapom? A forgalom fejlődése folytán ilyen nagyfokú bizalom többé nem képzelhető, szükség van tehát egy hatalomra, mely ezen számításomat garantálja: ez pedig az állam. Így lesz a pénz, mint csereeszköz törvényes fizetési eszközzé, mely azonban már heteronom funkciója a pénznek.

Az állam törvényes fizetési eszközét azután tágabb értelemben valutának /Währung/ szok-

tuk nevezni. Szűkebb értelemben azonban valuta alatt szokták érteni főleg a külföldi irodalomban- azt az értékviszonyt, mely az ország törvényes fizetési eszköze és a külföldi pénzek között fennáll, tehát az ország törvényes fizetési eszközének más külföldi pénzekhez viszonyított értékét.^{1.} Sajnos a magyar nyelvben nincs e két fogalomra két elnevezés.

Tágabb értelemben használva a valuta elnevezést, megkülönböztetünk anyaghoz kötött és anyagtól független, vagy szabad valutákat. Anyaghoz kötött valuta alatt értjük az olyan pénzrendszert, melynél meghatározott értékreláció van a pénzegység és a valuta alapjául szolgáló anyag között /érmeparitás/, . Így pl. aranyvaluta esetén meg van állapítva, hogy 1 márka 1/2790 kg. tiszta aranynak felel meg, mert 1 kg. aranyból 2790 márka verhető.

1. K. Diehl: Theoretische Nationalökonomie II. Jena, 1927. 339. lap.

Mint hogy a pénzegység értéke különféle anyagokban /nemesfémekben, földben, stb./ sőt elvileg időbeli munkateljesítményben is kifejezhető, illetve stabilizálható, igen sok fajtája lehet az anyaghoz kötött valutáknak. Azonban a nemesfémeknek közismert előnyös tulajdonságainál fogva, ősidőktől fogva ezek szolgáltak valutaanyag gyanánt.

A legfontosabb kötött valuta, mely ma már csaknem kizárólagosnak tekinthető ebben a nemben /China is megtette az első lépéseket az aranyvalutára való áttérés felé! / az aranyvaluta.

Ez alatt értjük az olyan pénzrendszert, hol a pénzegység és az arany bizonyos mennyisége között áll fenn az a bizonyos reláció, ami által a pénz értéke az arany értékéhez van kötve.

Aszerint azután, hogy milyen eszközzel biztosított ennek az értékviszonynak a változatlan fennállását, megkülönböztethetünk többféle fajtáját az aranyvalutának. A tiszta aranyvalutánál /Goldumlaufswährung/ szabad piaci áralakulás

mellett kommerciális eszközökkel van ez biztosítva. A jegybank teljesen korlátlanul vesz és elad aranyat az érmeparitás mellett, bárki -bizonyos csekély verési költség mellett- tetszés szerint verethet aranyérméket. Ez a formája az aranyvalutának háboru előtt általános volt, ma azonban már seholsen található. Az aranynek a forgalomban való tényleges szereplése kényelmetlen, felesleges és költséges.^{1.}

Az aranymagvaluta lényegében hasonló az előbbihez, csak hogy itt aranyérmék nincsenek már a forgalomban, azonban a jegybank itt is kommerciális eszközökkel biztosítja az értékviszonyt: vesz és elad aranyat. Itt is fennáll a beváltási kötelezettség, azonban ez aranyrudakra szól.

1. A háboru utáni elméletek csaknem valamennyien a tiszta aranyvaluta ellen foglalnak állást. Egyetlen kivételnek talán csak K. Diehl tekinthető: Id. mű. 294. és különösen 448. lap.

Ennek előnye a tiszta aranyvalutával szemben nem elvi, hanem csak gyakorlati jelentőségű. Egyesek^{1.} azt az elvi álláspontot képviselik, hogy az aranymagvalutának nem ismerve a beváltási kötelezettség. Az arany csak a valuta külföldi árfolyamának biztosítását szolgálja. S minthogy pedig éppen a Monarchiában volt felfüggesztve már a háboru előtt a beváltási kötelezettség, nem csodálható, ha a magyar közgazdaságtani irodalom is ezt az álláspontot vallja.

Sokkal újabb keletű az aranydevizavaluta, hol a bankjegyek fedezete aranyvalutára szóló devizákból áll és a beváltási kötelezettség sem közvetlenül aranyra szól, hanem aranydevizákra. Hátránya, hogy az ország pénzrendszere más ország pénzpolitikájának függvényévé válik.

Nem kommerziális uton történik az értékviszony biztosítása a kezelt, vagy manipulált a-

1. Igy Fr. Machlup: Goldkernwährung. Halberstadt. 1925. 7. lap.

aranyvalutánál. A forgalomban az arany egyáltalán nem szerepel, beváltási kötelezettsége a jegybanknak egyáltalán nincs. A valuta kezelése, igazgatása tekintetében azután lényeges eltéréseket látunk. Ha az államnak minden beavatkozását igazgatásnak, manipulálásnak minősítünk, úgy tulajdonképpen minden valuta kezelt. Az állam a legkülönbözőbb célokat akar a valutaügy irányításával elérni, így mindenekelőtt a pénz vásárló erejének az állandósítását, ami a pénznek egy anyag értékéhez való horgonyozása által még tökéletesen biztosítva nincs, mert maga a valutaanyag is változhat a többi jóságokhoz viszonyított értékben. A valuta igazgatásnak különféle eszközei is lehetnek, melyekkel azonban később fogunk foglalkozni. Legszűkebb értelemben kezelt valutáról csak akkor szoktak beszélni, ha a valuta külföldi értéke, árfolyama mesterséges eszközökkel: kényszerdevizagazdálkodással van fenntartva.

Az aranyvalutát, mint monometallisztikus

valutát megelőzte időbelileg a bimetallizmus. A bimetallizmus esetén két fém szolgál törvényes fizetési eszközzel, melyek vagy törvényesen megállapított értékrelációban vannak egymáshoz /kettős valuta/, vagy pedig ennek híján a két valutapénznek egymáshoz viszonyított mértéke, árfolyama esetről-esetre a forgalomban alakult ki, /parallelvaluta/. Mindkettőnek meg van az a fő hibája, hogy az értékesebb pénz kiszorul a forgalomból,^{1.} s amellettszélsőséges spekulációkra ad alkalmat, melyeknek kárát, mindig a jegybanknak kell viselnie.

Szintén a történeti valutákhoz tartozik még az ezüstvaluta. Azonban az ezüst valutapénzül való használatra így is alkalmatlan, aminek oka abban keresendő, hogy értékállandságát megtartani nem tudta. Termelése igen erős emelkedést

^{1.} Ezt Th. Gresham, Erzsébet királynő hivatalnoka és tanácsadója, ki eredetileg egy igen tehetséges kereskedő volt, hirdette, s róla kapta ez a törvény az elnevezést.

mutatott. Azonban ennél is nagyobb hibája, hogy árcsökkenés termelésének mértékére oly hatást, mint ez az aragnál történik /aranymechanizmus a határüzemek működésének le-, vagy beállítása által/ nem tud gyakorolni, mert az ezüst bányászata túlnyomórészt más fémnek bányászataival kapcsolatos. Mindössze az ezüsttermelésnek 25 %-a az, ahol az ezüst a bányászatnak nem mellék, hanem főtermékeként szerepel, vagyis az ezüsttermelés és ezüstkinálat az ólom, réz, és cink, mint főtermékek bányászatától függ. Ezért az utóbbi időben mindenütt bekövetkezett az ezüst demonetizálása. 1930 óta China is ezen az úton van. A világválság idejében hallatszottak ugyan hangok az ezüst érdekében, ezek azonban indokolatlanok, s még inkább céltalanok voltak. 1.-

1. Cvári Papp Zoltán: Alkalmos -e az ezüst vagy a platina az arany pótlására? Közgazdasági Szemle 1931. 3. 226. lap.

A nem történelmileg megvalósult, de szintén anyaghoz kötött valuták közül legnevezetesebbek: a föld-valuta.

Régi óhaja egyes pénzüjítőknak, hogy a föld vétessék a valuta fedezetéül, ami tehát a földvaluta megvalósulását jelentené. A mellette elhangzott érvek a következők: a föld, mint a nemzeti vagyon egy lényeges része a legszorosabb kapcsolatban van a nemzet gazdasági életével, mert ez az országban meglevő kész valóság, míg az aranyat a legtöbb állam külföldről importálni kénytelen, s ezáltal önmagát hozza függőhelyzetbe az aranytermelő országokkal szemben. Azonban a földvaluta esetén a pénzegységet a föld értékéhez kellene rögzíteni: pl. így: 1 pengő = 1/1000 hold föld. Hogyan stabilizáljuk azonban a pénzt a föld értékéhez való kapcsolással, mikor a föld értéke minőség és fekvés szerint igen változó. Átlagos minőségű földet még el tudunk képzelni, de átlagos fekvését már nem. Baj van a föld oszthatósága körül is. De ezek-

től a monetáris nehézségektől eltekintve földvaluta esetén a jegybankot kényszeritenénk arra, hogy az értékviszony fenntartása végett állandóan vegyen és eladjon földet, amivel szemben fontos nemzeti szempont kívánja a földtulajdon lehetőleg igen kismérvű mozgékonyágát. Nem is szólva arról, hogy a föld ezáltal spekuláció tárgyává válna.

Szintén régi javaslat a munkavaluta megvalósítása. De a fenti nehézségek itt is fennállanak, sőt talán még fokozottabb mértékben. A munka értéke minőség és hivatás szerint változó, "átlagos munkaóra" a valóságban nincs, végül nem csekély jelentőségű az sem, hogy ugy ez, mint a földvaluta a külföldi árfolyam biztosítására alkalmatlan.

Végül világgazdasági válságban egy egészen új és eredeti gondolat merült fel, mely eredetileg H. Ford eszméje lenne. Kétségtelen, hogy az újabban igen elburjánzott "technokrácia" erősen propagálja ezt az eszmét. Ennek lényege

abban áll, hogy az elektromos energia, mint a mai technika által okvetlenül szükségelt jószág képezze a valuta alapját. Szerintük ugyanis az elektromos energia mennyiségének hullámzásával párhuzamosan emelkedik, vagy esik a termelés tömege, tehát ezáltal a pénzellátás elaszticitása is biztosítva volna. Maga az elektromos energia kiválóan osztható, értékkülönbségek egyes egységei között egyáltalán nincsenek, tehát minden nehézség nélkül hozzákapcsolható a valuta értéke. Pl. 1 dollár = 1kw. elektromos energia. Az elgondolás lehetetlensége azonban abban rejlik, hogy maga az elektromos energia tetszés szerint szaporítható, s ha ennek megfelelőleg volna köteles a jegybank bankjegyet kibocsátani, szükségszerűen infláció következne be. A jegybank teljesen elveszitené a pénz mennyiségének szabályozása tekintetében befolyását. A nemzetközi valutaárfolyam szabályozása is lehetetlené válna.

Mindezen javaslatok abban az alapvető hi-

bában szenvednek, hogy a fedezet lényegét, értelmét rosszul fogták fel, illetve annak jelentőségét tulbeesülték. Nem vették észre, hogy a pénz nem áru, hanem csereeszköz, értékére, vásárlóerejére nézve tehát a forgalomhoz viszonyított mennyiségi relacioja elsősorban az irányadó. Ezen megfontolás alapján tényleg egyre hódít a minden anyagtól független, fedezetnélküli papirvalutának az eszméje, melyet könnyen lehet pusztán gazdasági szempontok alapján irányítani és a legcélszerűbben a forgalom szükségleteihez illeszteni. 1.

Jogosulatlan vád a papirvaluta ellen, hogy az infláció veszélye fennforog, mert az egy visszaélés a valutaszabályozással, ami minden valutánál megtörténhet. Ilyen visszaélésekből azon-

1. Hogy csak a legnevezetesebb újabb theoretikusok közül említsünk egynehányat: I. Fisher, G. Cassel, J.M. Keynen, Mac Kenna, R.Liefmann, stb.

ban egy valutarendszert megítélni nem szabad. Azt kell nézni, hogy mire képes az visszaélések nélkül.

Az egyetlen jogosult, de igen súlyos ellenvetés, ami a papirvaluta ellen tehető, hogy stabil nemzetközi árfolyam biztosítására alkalmatlan. Ezt a feladatot a jövőben is csak az aranyvaluta tudja viszonylag legtökéletesebben ellátni, ami viszont azt is jelenti, hogy ahol a nemzetközi kereskedelem nagy jelentőséggel bír, ott az aranyvaluta a jövőben sem nélkülözhető. És hogy a nominalizmus ez utóbbi időben annyira tért hódított, nem utolsósorban annak tulajdonítható, hogy a nemzetközi forgalom **az** autarchikus törekvésekkel szemben háttérbe szorult.

A papirvaluta, mely fedezettel nem rendelkezik, kibocsátásában tehát ilymódon korlátozva nincs, minden anyaghoz való megkötöttségtől függetlenül képes a forgalmi szükségletekhez alkalmazkodni. /Banking-ely/ Ezt pedig lehetővé teszi a kereskedelmi váltó, mint a forgalom mér-

tékének eddig legtökéletesebb symptomája. Épen azért a többi valuták sem nélkülözhetik ezen eszköz igénybevételét a bankjegykibocsátás szabályozásánál, azonban a papirvalutánál ez az egyetlen külső alap, melyre a jegybank támaszkodik. A kereskedelmi váltó ugyanis mindig egy árukövetelést tételez fel. Növekszik a forgalom, úgy ennek arányában fog az ilyen váltók száma, illetve értéke is növekedni. Mindazonáltal korántsem szabad azt gondolni, hogy a jegybank ezután a bankjegykibocsátásnál pusztán passzív szerepre van kényszerítve. Tulzásba esik a Banking-elmélet, amikor azt állítja, hogy a bankjegyek a szükséglet mértékén túl nem szaporíthatók, mert a bankjegyszaporítás, mindig ezek következménye a forgalmi szükséglet emelkedésének. Elfelejtji ugyanis, hogy a hitelszükséglet egy korlátlan valami, amit épen a hitel árával kell korlátok közt tartani.

A jegybanknak három eszköze van a pénzelátás és a bankjegyek mennyiségének szabályozá-

sa terén: 1./ diszkontpolitika; 2./ szabad piaci politika, és végül 3./ a hitelrestrikció. Az első kettő organikus beavatkozás, míg a harmadik nem mondható annak.

1./ A diszkontpolitika abban áll, hogy a jegybank a leszámítolási kamatlábat felemeli, vagy leszállítja. Ez tehát végeredményben nem más, mint a hitel megdrágítása, illetve olcsóbbítása, ami a keresletre feltétlenül visszahatással van. Eltekintve attól, hogy a diszkontkamatláb sűrű és lényeges változtatása a gazdasági életet megrázkódtatja és a kalkulációt lehetetlenné teszi, még abban a hibában is szenved, hogy hatása mindig csak közvetve érezhető, mert a gazdálkodó alanyok, a hitelkereslők csak a magánbankokon keresztül vannak kapcsolatban a jegybankkal. A bankjegyforgalom nagyobb mérvű megszorítására szintén alkalmatlan, ugyanis azok, akiket a kamatfelemelés investálásuk közepén talál, nem fognak visszariadni bármilyen kamattól sem, mert újabb hitel nélkül eddigi be-

fektetésük részben, vagy egészben elvész. Náluk a kamat már nem a tőke ára lesz, melyet ezen tőke hozadékképessége szerint mérlegelnek, hanem egy veszteség elhárításáért hozott áldozat.

2./ A szabad piaci politika /Offen Markt politik/ abban áll, hogy a jegybank a börzén szabad áralakulás mellett fix kamatozású papirokat vesz, vagy elad és ezáltal szabályozza gyorsan és közvetlenül a forgalomban levő bankjegyek mennyiségét. Nagyobb megszorítások, illetve pénzfelhígítások keresztülvitelére ez is alkalmatlan, mert oly tömegű értékpapírral a jegybank nem rendelkezhet, s még akkor is kétséges, hogy a piac felveszi-e azt. Ehhez már vesztegető ár kell, ami azután a jegybanknak nagy veszteségeket okozhat.

3./ A hitelrestrikció a bankjegykibocsátás közvetlen megszorításában, kontingentálásban áll. A jegybank bizonyos korlátokon túl akkor sem hajlandó újabb bankjegyek kibocsátásá-

rá, ha a diszkontálás végett bemutatott váltók minden tekintetben kifogástalanok. Természetesen alkalmazható ez sokkal finomabb formában is kontingentálás nélkül, amikor is a jegybank az egyes vállalatoknak nyújtott váltóobligót megszorítja. Ezt pedig joga van megtenni, mert a váltó "jegybankképes" minőségét, melyet jogilag tökéletesen körülírni ugysem lehet, saját maga állapítja meg.

Ezzel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy a bankjegyek mennyiségének a forgalom szükségleteihez való illesztése és ennek megfelelő szabályozása mit sem érne, ha a jegybank a magánbankok által teremtett hitelpénzre semmiféle befolyással nem bírna. Ugyanis a hitelpénz /másnéven bankpénz, giralpénz, csekkpénz/ szintén pénz, sőt a fejlett gazdasági életben fontosabb pénz, mint a készpénz; így pl. Angliában a forgalomnak 90 %-át ezzel bonyolítják le. Ez pedig a következőképen áll elő: A letéti bankok

a betétek^{1.} fejében csekket adnak ki, illetve -a kontinentális rendszer szerint többnyire- lehetőséget adnak a tulajdonosnak, helyesebben a letevőnek, hogy átirási utasítás: **utalvány** által bármikor rendelkezzenek ezen összeg felett. A letevő tehát ezzel bármikor fizethet. Ez az átirási forgalom azután azáltal lesz tökéletes- sé, hogy a bankok clearing /elszámolási/ for- galomban vannak egymással, melynek megkönnyíté- sére az angol bankok egy Clearinghous-t is a- lapítottak. Ha a bank a letéteket teljes egé- szében magánál tartaná, új pénz létre nem jön, mert ennek a hitelpénznek megfelelőleg a kész- pénz mennyisége csökkent. Hasonlóképen akkor sem, ha a betevők nem rendelkezhetnek szabadon letétjeik felett. A bankok azonban tapasztala- ti alapon tudják, hogy nem szükséges többet, mint kb. 10 % kasszakészletet tartaniok, tehát

1. Természetesen mindig irreguláris le- tésre kell gondolni.

a betétek 90 %-a -jöllehet a betevők bármikor rendelkezhetnek vele- újra a forgalomba kerül és ez így mehet tovább: ugyanezen készpénz ismét egy bankba kerül, mely szintén csak 10 %-ot fog belőle saját pénztárában tartani, s a többit kihitelezi. A hitelpénz tehát 90 % erejéig mindig új pénzszaporulatot jelenthet. ^{1.}

A hitelpénz jelentőségét az újabb bankelmélet vette észre, de egyszersmind tulzásba is esett, mikor a magánbankoknak a jegybanktól független pénzalkotó hatalmat tulajdonított. Nem vette észre ugyanis, hogy a bankjegy, mint a definitív pénz és a hitelpénz között megfelelő aránynak kell szükségképen fennállania, mert az utóbbi csak a termelés világában szereplő csereszköz, de itt sem alkalmas egy igen fontos termelési költség, t.i. a munkabér fizetésére.

^{1.} Ez az amire Navratil azt mondja, hogy levegőben lógó pénz. Ez az előitélete azonban csak az immaterialis fogalmakkal és elméletekkel szemben való ellenszenvéből magyarázható.

Ez az összefüggés adja meg azután a jegybanknak az igazi lehetőséget arra, hogy a hitelpénz mennyiségét is befolyásolja. Ez pedig azáltal történik, hogy a bankok közvetítik a jegybank által kibocsátott bankjegyet is, tehát a hitelpénz kiterjesztésével megnövekedett készpénzigények is a magánbankok pénztári készletét támadják meg, ami miatt kénytelenek nagyobb pénztári készletet tartani, s ez -feltételezve, hogy a jegybank fokozottabb mérvű diszkontálására nem hajlandó,- a hitelpénz megszorítását jelenti.

Amint már fentebb említettük, -különösen a külföldi irodalomban- a valuta elnevezés alatt a pénz intervalutáris árfolyamértékét szokták érteni, vagyis azt az értékviszonyt, mely az egyes államok törvényes fizetési eszközei között fennáll. A nemzetközi forgalomban ugyanis a pénz egészen más szerepet tölt be, mint belföldön. Legfeljebb az ideológiák világában él még az olyan pénz, mely minden országban törvé-

nyes fizetési eszközül elismertetnék. Elvileg nincs akadálya, hogy a nemzetközi forgalom is egy ilyen csereeszköz által bonyolítottassék le, feltéve, hogy az tényleg általános elfogadásra találna, illetve lenne egy olyan hatalom, amely ezt kikényszerítené. Ennek hiányában azonban a nemzetközi forgalomban árut áruért cserélnek, vagyis áruk és szolgáltatások állanak szemben árukkal és szolgáltatásokkal. ^{1.}

Mindazonáltal a nemzetközi forgalom nem tudná elviselni azt a nehézséget, ha az egyes exportőröknek keresni kellene ugyanazon országban egy importőrt, ki ugyanazt az árut bevinni, az exportőr által szükségelt árut pedig kivinni akarja. Ezen nehézség elkerülése végett már igen régen alkalmazásba vették a váltóval való

^{1.} Tulajdonképen és végeredményben a bel-földi forgalomban is árukat és szolgáltatásokat cserélünk egymással, csak hogy ezt a "pénzfátyol" eltakarja. A nemzetközi forgalomban ez sokkal szembetűnőbb. -

fizetést, mint a külföldi tartozások kiegyenlítésének legalkalmasabb módját. Ezeket a külföldi fizetési eszközben kiállított váltókat, csekkeket, s ujabban távirati utalványokat összefoglaló névvel devizáknak hívjuk. Ezek tehát külföldi valutára szóló követelések, melyek egy korábbi áru, vagy egyéb szolgáltatásból keletkeztek. Ha most már külföldről valaki árut akar importálni, devizával ^{kell} rendelkeznie. Így áll elő ennek megfelelőleg egy deviza utáni kereslet és egy devizapiac. A kereslet és a kínálat viszonya alapján alakul ki a devizák ára, mely ár a hazai pénz intervallutáris árfolyamát mutatja.

A nemzetközi forgalomban tehát a pénz nem csereeszköz többé, hanem absztrakt számolási egység, egy közös nevező.¹ Sőt még e tekin-

¹. R. Liefmann: Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. Stuttgart-Berlin, 1919. 123. lap.

tetben is lényeges eltérést látunk a pénz bel-
földi és nemzetközi funkciója között, mert az
utóbbinál két pénz szerepel számolási egységként,
ugyanis az áruk először pénzben fejeztetnek ki,
majd a két pénz értékrelációja egymáson méretik
meg. A nemzetközi forgalomban a pénz árfolyam-
értéke a döntő "értékkategória"¹. Ezért fontos
minden állam számára, mely a nemzetközi munka-
megosztásból kikapcsolódni nem akar, vagy talán
helyesebben nem tud, hogy törődjön pénzének nem-
zetközi értékével. A nemzetközi érték pedig a
fentiek szerint nem más, mint egy értékreláció,
mely a hazai és a külföldi pénz között fennáll.

Sokszor halljuk azt a téves megállapítást,
hogy az aranyvaluta esetén nem a kereslet és a
kinálat irányadó a pénz árfolyamértékére, hanem
a "paritás", mely alatt értjük a két különböző
valutában foglalt nemesfém mennyiségét, illetve

1. Fr. Wieser: Theorie des Geldes. Hand-
wörterbuch der Staatwissenschaften. IV. köt. 71o.
lap.-

ezek arányát. Ezt a felfogást alátámasztja az a kétségtelen tapasztalati tény, hogy aranyvaluták esetén az árfolyam mindig a paritás körül ingadozik, de attól sem felfelé, sem lefelé általában 1 %-ot meghaladólag el nem tér. Ez azonban önként folyik az aranymechanizmus lényegéből, mely azonban nem közvetlenül, hanem a külföldi fizetési eszköz iránti keresletet és kínálatot akként befolyásolja, hogy az árfolyam a paritástól lényegesen el nem térhet. Ugyanis aranyvaluta esetén egy határozott értékviszony van az arany és a pénzegység között, egy másik aranyvaluta esetén szintén fennáll ez az értékviszony, vagyis az arany a két pénz közös nevezőjének tekintendő, melyen mindkét pénz értékében összehasonlítható. Ez az összehasonlítás széles jelentőséget nyer azért, hogy az arany, mint általánosan kedvelt mindenki által elfogadott jószág minden külföldi tartozás kiegyenli-

tésére alkalmas.^{1.} Azonban a külföldi fizetésnek ez a módja sokkal nehezkesebb és drágább, mert az arany szállítási költsége, biztosítási díja, valamint a szállítás ideje alatt szenvedett kamatveszteség mind figyelembe veendő. Ha azonban a devizák ára a nagy kereslet következtében magasra emelkedett, mégis csak érdemes lesz az aranyban való fizetés, mert az még a fenti költségekkel együtt is olcsóbbnak bizonyult. Ha tehát ezt a határt eléri a devizák árfolyama, megindul az aranyban való fizetés, mely a keresletet ismét oly fokra csökkenti, hogy az árfolyam a paritáson áll. Az árfolyam ezen hatásai, melyeknek túllépése esetén megindul az aranyhozatala, illetve kivitele, aranypontoknak nevezzük. A felső aranypont jelenti az árfolyamnak azt a határát, melyen túl a devizák árai nem emelkedhetnek, az alsó aranypont pedig azt a határt, amelyen túl az árfo-

^{1.} Azonban ilyenkor is, mint áru szerepel az arany.

lyam nem süllyedhet, mert már az aranypontok elérése esetén megindul az aranyban való fizetés.

Igy gyakorol az arany -aranyvaluták esetén- egy kiegyenlítő hatást az egyes országok forgalmára. Mindazonáltal az arany nincs hivatva arra, hogy a nemzetközi forgalmat a maga egészében közvetítse, hanem csak arra, hogy a nemzetközi forgalomban mutatkozó csucskülönbségeket kiegyenlítse. Így azután felmerülhet az a kérdés, hogy mi lesz akkor, hogyha az aranykivitel az ország, helyesebben a jegybank aranykészletét lényegesen megtámadja, vagy egyenesen aranyhiányt idéz elő. Ilyen eseték kétségeket támasztanak az aranypontokra vonatkozó törvényszerűség fennállása iránt. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy az csak tiszta aranyvalutára vonatkozik, s ha már az aranyhiány miatt nem lehet külföldi fizetéseket aranyban teljesíteni, akkor már megszűnt az aranyvaluta tiszta aranyvalutának lenni, tehát fenti feltételezésünk nem forog fenn. Ennek ellenére még lehet a-

ranyvaluta, de ez nem "tisztá" többé, hanem "kezelt". Az aranyvalutának ugyanis csak az a sine qua non-ja, hogy meghatározott értékreláció álljon fenn e pénzegység és az aranyvaluta között. Ezt az értékrelációt pedig külföldi viszonylatban is lehet nemcsak commercialis, hanem más eszközökkel is fenntartani.

Azonban kétségtelenül, még akkor is, ha az arany pusztán a nemzetközi forgalomban mutatkozó csucskülönbségeket egyenliti ki, előfordulhat, hogy az egyik országban lassan felhalmozódik az arany, a másikban pedig aranyhiány áll elő, mint ahogy a háború utáni helyzet ezt tényleg igazolja is. Ámde ha az aranymechanizmus tökéletesen működik, vagyis az arany tényleg betölti hivatását, akkor erre sor nem kerülhet, mert az aranynek a beáramlása, feltéve, hogy ezt mesterségesen meg nem akadályozzuk, vagyis az aranyat nem sterilizáljuk, úgy szükségképen az aranyinflációhoz fog vezetni. Ez pedig azt jelenti, hogy a belföldi magas árak /az arany

árának esése ugyanis az áruk oldaláról az árszinvonal emelkedését jelenti/ az aránylag olcsó külföldi áruk exportjára ösztönöz, amivel a felesleges arany ki fog áramlani az országból. Hogy ez a folyamat az utóbbi időben be nem következett, az nem róható fel az aranynek, hanem a gazdaságpolitikai belátás hiányának. Ez nem az aranyvaluta hibája volt, hanem egy visszaélés az aranyvalutával.

Az aranyvaluta tehát a nemzetközi forgalom szempontjából ma is a legtökéletesebb valutarendszer. Az árfolyam állandóságának ekkora biztosítékát, a nemzetközi forgalom kiegyensúlyozásának ekkora tökéletességét más organikus eszközzel el nem érhetjük.

További kérdés ezután, hogy papirvaluta, vagy nem tiszta aranyvaluta esetén mi az irányadó a váltóárfolyam nagyságára nézve. A kereslet és a kínálat itt is, azonban ezzel még sokat nem mondtunk, mert a felelet így magábanvéve semmitmondó, ha t.i. nem tudjuk megmagyaráz-

ni azt, hogy mi befolyásolja magát a deviza utáni keresletet és kínálatot. Ennek a megmagyarázására két -szerintünk- nem annyira ellentétes, mint inkább egymást kiegészítő elmélet vállalkozott, u.m. a fizetési mérleg elmélete, vagy másként inflációelmélet, és a vásárlóerő paritásának elmélete. Ezek megértéséhez azonban először a kereskedelmi, fizetési és tartozási mérleg fogalmával kell tisztába jönnünk.

A kereskedelmi mérleg az országból kivitt áruknak, illetve ezek értékének az országba bevitt árukkal, illetve ezek értékével való összehasonlítása. Mint ilyen a fizetési mérleghez úgy viszonylik, mint rész az egészhez, mert a fizetési mérlegnek a kereskedelmi mérleg a legfőbb tétele, de emellett a fizetési mérlegbenszerepelnek még az egyéb szolgáltatásokból származó követelések és tartozások is. Ilyenek a hajó és tranzitó kereskedelem bevételei, a hitelezett tőkék kamatai és törlesztései, stb. Élesen különböztetnünk kell fizetési és tarto-

zási mérleg között is. A fizetési mérleg a tényleg megtörtént fizetéseket állítja szembe egymással, s mint ilyen mindig szükségképen kiegyenlítettik, ezzel szemben a tartozási mérleg, vagy helyesebben a tartozási - követelési mérleg nemcsak a fizetésre kerülő követeléseket és tartozásokat foglalja magában, hanem azok egész állagát, /azonban természetesen csak az időnként esedékes követeléseket és tartozásokat/ mely mint ilyen, formailag sohasem egyenlítettik ki. A fizetési és tartozási mérleg között azután aszerint is lehet némi különbség, hogy egyes tételek csak a tartozási mérlegben szerepelnek, mert ezek kifizetésére sohasem kerül sor, -vagy pedig egyes fizetések nem kötelezettség alapján történnek, pl. a kivándorlók hazaküldött ajándékai- tehát ezek a tartozási mérlegbe fel nem vehetők. A tartozási mérleg a maga egészében pontosan meg nem állapítható, mert egyes külföldi követelések nem kerülnek nyilvánosságra, legfeljebb bevallás alapján,

igy csak többé kevésbé pontos becsléssel állunk itt szemben.

A fizetési, illetve tartozási mérlegben foglalt aktívák és passzívák közézik azután a devizapiacra található kereslet és kínálat összességét, amiből természetesen következik, hogy a tartozási mérleg alakulása döntő jelentőségű a devizaárak, vagyis a nemzetközi árfolyam kialakulása tekintetében. Ha azután a nemzetek közötti gazdasági érintkezés szabad, úgy a tartozási mérleg a pénz árfolyamértékében történt eltolódás útján kiegyenlítésre törekszik. Ha ugyanis a külföldi fizetési kötelezettségek növekedése következtében a valuta külföldi vásárlóereje gyengül, úgy a belföld a gyengébb árfolyamu pénzével külföldön már csak kevesebbet tud vásárolni. A dráguló külföldi áruk iránti kereslet tehát vissza fog húzódni, viszont a külföld, melyre a javuló árfolyamu pénzével ugyan olcsóbban tud itt bevásárolni, behozatalát itt növelni fogja. Így a pénz árfolyamértéke

ismét normális nivóra jut. Ebben rejlik a tartozási mérlegnek az automatikus mechanizmusa, mely a valuta árfolyamértékének változásán keresztül önmagát egyensúlyban tartja, azonban mindig normális külkereskedelmi viszonyokat tételezve fel, amikor a kiegyenlítés mesterségesen megakadályozva nincs, mint ezt a világháboru óta egyre szomorubbán tapasztalhatjuk.

Ebben áll a fizetési mérleg elmélete, mint a deviza áralakulására vonatkozó magyarázat. A fenti megállapításokhoz magunk is feltétlenül csatlakozunk. A tartozási mérleg passzivitása a kereslet és a kínálat törvényeinek megfelelőleg az árfolyam esését vonja maga után. Sőt azt sem vonjuk kétségbe, hogy bizonyos feltételek mellett kiegyenlítődési tendencia tapasztalható, mégis ezen elmélet nem kielégítő, mert nem vizsgálta tovább, hogy mitől függ most már a tartozási mérlegnek az alakulása. Nagy inflációkkal kapcsolatos árfolyamesés megnagyarázására pedig egyenesen alkalmatlan. Erre pró-

bálta azután a feleletet megadni a vásárlóerők paritásának az elmélete, melyet ugyan slapjában véve már Ricardónál is megtalálhatunk /currency-
-elv/ modern formában azonban G. Cassel fejtett ki.^{1.}

Ez az elmélet annyiban van összefüggésben a currency-elmélettel, mert ez is a pénz mennyiségének szaporítására vezette vissza a pénz külföldi értékének csökkenését, és a belföldi árak ennekfolytán előálló emelkedésével vagyis a pénz belföldi vásárlóerejének csökkenésével magyarázta a pénz intervalutáris árfolyamának a csökkenését. Cassel azután a következőképen fogalmazta a tételt: "az árfolyam lényeges változásai csak akkor következhetnek be, ha az általános árnivó a másik országnak az árnivójához viszonyítva eltolódást szenved."

Azután az erős támadás után, melyet a fizetési mérleg elméletének legkiválóbb képviselője

1. Das Goldproblem der Welt. München, 1921.
továbbá: Das Goldwesen nach 1914. Leipzig, 1925.

Fr. Wieser^{1.} a fenti elmélet ellen intézett, F. Terhalle^{2.} próbálta meg a vásárlóerők paritásának kiegyenlítő tendenciáját tökéletesebb formába foglalni. Így szerinte már nem az absztrakt általános árnívó az irányadó a nemzetközi forgalom alakulására és következésképpen a valuta árfolyamértékére, hanem csak a kiviteli és a behozatali áruk árrelációja. Kiegészítette továbbá ezt azzal a megállapítással, hogy a tőkeozgalmak és így különösen a külföldi kölcsönök is döntő jelentőségűek lehetnek az árfolyam alakulására nézve. Ugyanis a külföldi kölcsön nem más, mint egy nemzetgazdaság számára rendelkezésre bocsátott devizamennyiség, melyért jelenleg ellenszolgáltatni semmit sem kell. Tehát ez egy járulékos devizakinálat, mely az

1. Theorie des Geldes. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 4. Jena 1927. IV. 709.lap.

2. Währung und Valuta. II. Jena 1922. továbbá: Wechselkurse. Handwörterbuch der Staatswissenschaften IV. Jena 1929. 938. lap.

12

adó ország valutája szempontjából egy deviza-
keresletet jelent. Ellenkező hatás érvényesül
azután a kölcsön visszafizetésének az idején.
Azonban az árfolyam alsó és felső határát ilyen-
kor is a legutolsó még kivitelre érdemes áru,
illetve a legutolsó még behozatalra érdemes áru
szabja meg. 1.

Az állami beavatkozás korát érjük. A va-
lutaügy is mindinkább állami igazgatás alá ke-
rül. A mai valuták ezért csaknem kivétel nél-
kül "kezelt", vagy "manipulált" valuták közé
tartoznak. Igaz ugyan, hogy a múltban sem volt
olyan pénz, mely minden emberi beavatkozás, irá-
nyítás nélkül töltötte volna be hivatását, a
mai pénz azonban állami igazgatás alatt áll.
Ennek az igazgatásnak azután kétféle célja le-
het: vagy 1./ konjunkturpolitikai, vagy 2./ szo-

1. F. Terhalle. Wechselkurse stb. 943.
lap.

112

rosabb értelemben vett valutapolitikai. 1.

1./ A monetaris konjunktura elméletek lényege épen abban áll, hogy a konjunkturális változások okát kizárólag a pénz oldaláról vélik feltalálni, s természetes a konjunktura befolyásolására is csak egy eszközt látnak és pedig a forgalomnak a pénz oldaláról jövő befolyásolását. Ezek a felfogások alapjában véve tévesek. A pénz csereeszköz, feladata tehát a cserét "objektive" közvetíteni minden befolyásolás nélkül úgy, mintha az tényleg naturális csere volna. A pénznek minden más konjunkturpolitikai, külkereskedelmi, vagy szocialpolitikai célokra való igénybevétele egy visszaélés a pénzzel, melyet annál is inkább alapjában véve elvetendőnek

1. A valuta-igazgatás szolgálhatja még az állam érdekét is /az államháztartás egyensúlyának helyreállítása bankóprés által/, vagy pedig a fejedelem érdekét /lucrum camerae/, ezek azonban már visszaélések a pénzzel. -

kell tartanunk, mert ezek a célok más utakon is, sőt még tökéletesebben elérhetőek.

A pénznek konjunkturpolitikai célokra való felhasználásával ujabban az Unióban találkozunk. Rooseveltt egy konjunkturális fellendülés elősegítésére, valamint a mezőgazdaság megsegítésére a pénz vásárlóerejét mesterségesen csökkentette, vagyis egy tudatos inflációt idézett elő. Hibája ennek a kísérletnek nyilvánvaló. Az infláció minden hátránya érezhetővé válik, s ennek ellenére sem vezet egy infláció gazdasági fellendüléshez. Ha az infláció a vállalatokat jövedelmezőkké teszi, úgy ez csak egy látszatnyereség, ami azután elhibázott tőkebefektetésekre adhat alkalmat. De méginkább veszélyesebb következménye az inflációnak, hogy a tőkeképződést megakadályozza. Hogy ennek ellenére Amerikában mégis beköszöntött a fellendülés, annak más okai is voltak. Kétségtelen csak az, hogy

1. Fr. Wieser: Id. mű 7o2. lap.

az infláció hátránnyal jár és ennek elkerülésével más konjunkturpolitikai eszközökkel is lehet a gazdasági fellendülést elősegíteni. /Munkaalkalon teremtése közmunkák révén, stb. /

Igen helyes azonban, ha a pénz értékének bizonyos korlátokon belül való leszállítását még nem nevezzük inflációnak. A leértékelés állhat mindössze a defláció - okozta árszinvonalesés ellensúlyozásából. Ezt nevezik azután reflációnak.¹ Ez elvileg tényleg jogosult és célszerű lehet, azonban nem szabad elfelejteni, hogy egy bizonyos célzott áremelkedés után igen nehéz a lejtőn megállani, mert az áremelkedés megindulásával a pénz forgási sebessége is megnövekszik, s ezáltal inflációt vált ki. Azonban, ha az áresést nem a pénz oldaláról jövő okok idézték elő, hanem magának a termelési folyamatnak az olcsóbbodása, akkor semmi esetre sem indokolt az ilyen refláció sem.

1. Fr. Wieser: Id. mű 702. lap.

Még gyakrabban halljuk, hogy a valutapolitika alkalmas a külkereskedelem befolyásolására. Így az árszínvonal mesterséges leszorításával a kivitel fokozni tudjuk. A világválság tapasztalatai megmutatták a defláció hatását: a termelés összezsugorodását, ami még ennél is rosszabb: a vállalatok összeomlását, egyre fokozódó munkanélküliséget. Különösen a mezőgazdaság nem bírja elviselni a defláció következményeit. Németország 1932-ig teljes meggyőződéssel követte ezt az utat, bár teljesen azóta sem adta fel.

Ugyanezt a célt akarja elérni a valuta külföldi értékének leszállítására, melyet az utóbbi években 50 állam hajtott végre. Sikere attól függ, hogy lehet-e a belső árak változatlanságát biztosítani. De még ha ez sikerül is, akkor is beláthatatlan az a kár, amit ezek a valutapolitikai kísérletek a világgazdaság szempontjából jelentenek. Nem is szólva arról, hogyha minden állam már leértékelt, akkor újra kell kezdeni

az akciót.

Végül a tőkeképződés elősegítésére is alkalmasnak tartják a pénzzel üzött politikát. Ugyanis a pénz vásárlóerejének leszállítása a nemzet szempontjából kényszertakarékoskodást jelent, ugyanis ilyenkor a munkabérek, és fizetések változatlanok maradnak, de csak nomináliter, mert tényleges vásárlóerejük csökken. A fogyasztás tehát, még mindig elsősorban a jövedelmektől függ, megszorítást fog szenvedni. A fogyasztásban így megspórolt vásárlóerőt azután a termelés kibővítésére lehet használni, vagyis új tőke keletkezik, mely később a termelés olcsóbbodása révén a fogyasztóknak is javára válik.

Minden tényleg történhetik így is, de nem szükségképen, mert hátha a fogyasztók azt mondják: a jövedelmünk csökkent, mégsem vagyunk hajlandók a fogyasztásunkat korlátozni, inkább felhagyunk az eddigi önkéntes takarékoskodással. Tehát a kényszertakarékosság így mindjárt kompenzáltatik. De az is előfordulhat, hogy a pénz

mennyiségének felhigitása nem is vezet áremelkedéshez, mert a pénz forgási sebessége száltal csökkenni fog. Ha pedig az áremelkedés tényleg bekövetkezik, akkor sem fognak az egyes árak egyenlő arányban növekedni. Az egyik jobban reagál a pénz vásárlóerejében bekövetkezett változásra, mint a másik, amivel a termelés helytelen átformálódása, kiterjesztése, téves tőkebefektetés könnyen előfordul. Végül még felmerül a kérdés, hogy melyik társadalmi réteget súlytjuk a pénz vásárlóerejének csökkenésével? Valószínűleg a legalsóbb osztályt. De vajjon igazságos-e ez?

Az állami pénzkézelés másik célja tisztán valutapolitikai jellegű, vagyis azáltal az állam valutapolitikai feladatát: a pénzellátás neutralitását, a pénzérték lehető állandósítását és főleg a pénz külföldi árfolyamának stabilitását akarja biztosítani. A pénzellátás szabályozásának lehetőségeit és módjait már fentebb láttuk. De ezt a célt szolgálja a fentebb említett

refláció is azáltal, hogy a pénzérték és az árnívó közötti korábbi normális viszonyt helyreállítja. Ilyen célt szolgálhat külföldi viszonylatban a valuta leértékelése is, ha ez a valutának a korábban túlmagas értékben való stabilizálása miatt szükséges. Ez volt a helyzet Angliában 1931 előtt. Azonban sohasem szabad elfelejteni, hogy a leértékelés legtöbbször, sőt részben talán még Anglia esetében is, külkereskedelempolitikai feladatokat akar megvalósítani, melyet az angol közgazdászok ugyan /Keynes/ a leghevesebben visszautasítanak.

A leértékelés azután kétféle formában valósulhat meg: devalválás és depreciálás formájában. A devalválásnál meghatározott arányban csökkentik a pénz aranytartalmát, illetve azt az értékviszonyt, mely a pénzegység és arany között fennáll. A depreciálás szintén a pénz értékének a leszállítását jelenti, azonban anélkül, hogy az aranyértékbe való újabb rögzítést állapítanának meg, tehát hagyják, hogy a pénz

árfolyamértékét maga találja meg. Ilyenkor mondjuk, hogy a valuta letért az aranyalapról. Ez utóbbinak az előnyei az előbbivel szemben kézenfekvők, mert előre nem lehet biztosan tudni, hogy a pénz értéke milyen színvonalon fog megállapodni. Mégis ujabban a leértékelő államok megszokták jelölni azt a két értékhatárt, mely között pénzüket később véglegesen stabilizálni akarják.

Látjuk tehát, hogy az állam számtalan eszközzel rendelkezik valutapolitikai feladatainak betöltésénél, mely eszközök közül egyik-másik nem is mondható organikus beavatkozásnak. Normális időkben azonban nincs is erre szükség. Azonban a mai helyzetben azt látjuk, hogy sokszor még ezek az eszközök sem elegendők a valuta értékének, elsősorban pedig árfolyamértékének a biztosításához. Ilyenkor azután kénytelen az állam is ultima ratióként a kényszerdevizagazdálkodáshoz folyamodni, mely tehát elsődleges céljánál fogva valutapolitikai intézmény. Az általa védett pénz kezelt valuta a szó legszó-

rosabb értelmében.

A devizagazdálkodás feladata körülbelül mindenütt ugyanaz: 1./ a valuta értékállandóságának biztosítása; 2./ a tőkemenekülés megakadályozása; 3./ a meglevő devizáknak a szükségletek fontossága szerinti felhasználása. Ezeknek az eléréséhez azonban nemcsak valutapolitikai intézkedések szükségesek, hanem az egész külkereskedelemlennek az állami irányítása is. Szűkebb értelemben azonban ezek már nem tartoznak a devizagazdálkodás fogalma alá.

A devizagazdálkodás célja azonban még nem adja vissza mindenben annak lényegét, főleg pedig annak eszközeit. R. Kerschagl a következőképpen kísérli meg a devizagazdálkodás fogalom meghatározását adni: "az alatt kell értenünk azon kényszerrendszabályok összességét, melyek arra irányulnak, hogy a fizetési eszközök árfolyamának megállapításánál ne a kereslet és a kínálat törvényei érvényesüljenek. Ez a gazdálkodási rendszer akkor következik be, ha a jegy-

bank készfizesetési kötelezettségét felfüggeszti és bankjegyeiért nem köteles sem aranyat, sem külföldi fizetési eszközt kiszolgáltatni.¹

Ez a meghatározás teljesen téves. Kerschagl elfelejti, hogy a devizapiac nincs egy országra korlátozva, mert egy állam devizái mindenütt piac tárgyát képezik. Hogyan gondolja most már például a márkának nem kereslet-kinálat szerinti áralakulását az amerikai piacokon? Talán csak mégsem oly mindenható az állam, hogy külföldre tetszésszerű árfolyamot ráparancsoljon? Ez koránt sincs így. Itt is a kereslet és a kínálat ártörvénye érvényesül, azonban az állam a devizakinálatot akként befolyásolja, korlátozza, hogy az árfolyam a kívánt nivón maradjon. A külföldi keresletre azonban az államnak befolyá-

1. Devisenbewirtschaftung. Berlin 1932. 14. lap. Ezt a meghatározást minden fenntartás nélkül magáévá teszi Dományi Gyula: Magyar devizagazdálkodás. Közgazdasági Szemle. 1936. 4. 178. lap.

sa nincs, tehát csak a kínálaton keresztül befolyásolhatja az áralakulást is. A belföldön a devizapiac épen fordítva van: a kereslet van korlátozva, amennyiben senki valutát az illetékes hatóságok engedélye nélkül nem szerezhethet.

A devizagazdálkodás bevezetése azokban az államokban válik szükségessé, hol a tőkekivonulás veszélye fenyeget, vagy már meg is kezdődött. Itt elsősorban nem a hazai tőkék pánikszerű menekülésére kell gondolni, mely ugyan szintén megszokott következmény, melyet azonban magában véve még más eszközökkel is meg lehet akadályozni /kamatlábemelés, a biztonság növelése, etc./ hanem a külföldi tőkék kivonulására. Tehát a devizagazdálkodásra eladósodott országokban kerülhet sor.

A devizagazdálkodás kifejezetten állami igazgatási ténykedés. Nem változtat azon az sem, hogy legtöbbször a jegybank látja el azt a feladatot, mert ilyenkor már a jegybank de facto is megszűnt önálló jegybank lenni, s álla-

mi jegyintézetté vált. A jegybankon keresztül feltétlenül állami akarat érvényesülését kell, hogy lássuk.

Hinthogy a devizák a hazai importhoz feltétlenül szükségesek, végeredményben az egész behozatal állami irányítás alá kerül, mert csak állami engedély alapján lehet a külföldön fizetéseket teljesíteni. Ezzel azután a legerősebb beavatkozást látjuk úgy a termelés, mint a fogyasztás területén. Ezen igen fontos feladatok betöltésénél egyetlen szempont vezetheti a devizahatóságokat: a közérdek. A legszigorubban mérlegelni kell az egyes szükségletek fontosságát és ezen fontosságnak a fokát, melynek sorrendjében történik a devizaigények kielégítése.

F O R R Á S M U N K Á K :

G. Cassel : Goldproblem der Welt. München 1921.

K. Diehl : Theoretische Nationalökonomie. II.
Jena, 1927.

Domány Gyula : Magyar devizagazdálkodás. Köz-
gazdasági Szemle. 1936. 3. szám.

I. Fisher : Kaufkraft des Geldes. Berlin, 1916.

Judik József: A pénz. Budapest, 1932.

R. Kerschage: Devisenbewirtschaftung. Berlin,
1932.

G. F. Knepp: Staatliche Theorie des Geldes.
Leipzig, 1905.

F. Machlup : Goldkernwährung. Helberstadt, 1925.

L. v. Mises: Theorie des Geldes und des Umlauf-
mittel. München-Leipzig, 1924.

Navratil Ákos: Közgazdaságtan. Budapest, 1936.

Neubauer Gyula: Hitelpolitika és aranyvaluta.
Budapest, 1936.

Óvári Papp Zoltán: Alkalmas e az ezüst, vagy a platina az arany pótlására? Közgazdasági Szemle. 1931. 3. szám.

2
Fr. Terhelle: Währung und Valuta. Jena, 1922.

2
Fr. Terhelle: Wechselkurse. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. IV. kötet, 938. lap.

Fr. Wieser : Theorie des Geldes. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. IV. kötet, 710. lap.